

ПРО ПРИНЦИПИ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Кропивницький М. О.

аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права

інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

У статті проаналізовано доктринальні підходи до визначення та класифікації принципів фінансової діяльності. Розкрито зміст основних принципів фінансування соціального забезпечення громадян України.

В статье проанализированы доктринальные подходы к определению и классификации принципов финансовой деятельности. Раскрыто содержание основных принципов финансирования социального обеспечения граждан Украины.

The article gives a detailed analysis of the doctrinal approaches to the definition of the principles and the classification of principles of financial activity. The content of the basic principles of the financing of social security of citizens of Ukraine is figured out.

Ключові слова: галузеві принципи, загально-правові принципи, інституційні принципи, класифікація принципів фінансування соціального забезпечення, міжгалузеві принципи, принципи фінансування соціального забезпечення.

Постановка проблеми. Дослідження принципів фінансування соціального забезпечення їх визначення та класифікація має теоретичне і прикладне значення в нових економічних відносинах, а також у сфері соціального забезпечення.

Окрім того, недостатньо ефективна політика держави у сфері соціального забезпечення, державний борг та борг Пенсійного фонду України свідчить про неможливість забезпечення фінансування мінімальних соціальних виплат, які можуть забезпечити гідний рівень життя громадян, зумовлюють потребу в дослідженнях засад діяльності у сфері фінансування соціального забезпечення.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Слід відмітити, що поняття та система принципів фінансування соціального забезпечення не має комплексного вивчення. Мають місце загальні положення принципів публічної фінансової діяльності; бюджетного фінансування видатків. Цим питанням приділялася увага таких вчених, як А. І. Берlach, Л. К. Воронова, О. П. Гетьманець, Н. Л. Губерська, А. Т. Ковальчук, М. П. Кучерявенко, Л. С. Лях, В. А. Мальцева, А. О. Монаєнко, С. О. Ніщима, О. П. Орлюк, О. О. Семчик, В. Д. Чернадчук та інші.

Формування цілей статті. Метою даної статті є аналіз існуючих понять принципів фінансування соціального забезпечення їх класифікація та авторське їх визначення для подальшого розвитку фінансування соціального забезпечення.

Виклад основного матеріалу. З'ясування поняття та системи принципів фінансування соціального забезпечення потрібно через дефініцію «принцип». У цього поняття латинська етимологія (від лат. *principium* – початок, основа). У тлумачному словнику В. І. Даля визначено, що принцип це наукове або моральне начало, основа, правило, від якого не відступають [1, с. 446]. Д. Н. Ушаков визначає «принцип» як 1. основне начало, на якому побудовано щось; 2. переконання, точка зору, правило поведінки [2].

У науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «принцип права». Узагальнивши визначення, бачимо, що термін «принцип права» слід розуміти, як відправне начало, керівна ідея, загальні норми, система координат, основа, відправні засади, імперативні вимоги тощо [3, 18-19].

В силу різноманітних підходів, до визначення поняття «принцип», в правовій доктрині сформувалися дві концепції щодо визначення принципів права.

Прихильники позитивізму до принципів права відносять - ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об'єктивно зумовлені матеріальними умовами існування суспільства [4, с. 40].

Р. З. Лівшиць зазначає, що принцип права – це перш за все ідея але не лише ідея, так як право не зводиться тільки до ідей, воно також охоплює норми, соціальні відносини, відповідно і його принципи виходять за межі тільки ідей і втілюються в нормативно-правозастосовний зміст [5, с. 195].

Тобто, позитивістський підхід зводиться до того, що принципи, повинні бути закріплені в правовій формі, тоді вони набувають обов'язкового значення для учасників суспільних відносин.

В разі відсутності нормативного закріплення принципів фінансування соціального забезпечення, такі залишаються втіленням ідей, положень думок вченого.

Прихильники ідеї природного права, принципи права розуміють як керівні ідеї, об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставлять до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів та визначають зміст і спрямованість правового регулювання, відображають найважливіші закономірності соціально-економічної формації [4, с. 40].

Як зазначає М. І. Козюбра принципи права – це не просто певні ідеї, які існують у правосвідомості (навіть теоритичній), а вихідні начала права, які можуть фіксуватися або не фіксуватися в нормативно-правових актах [6, с. 6].

На думку О. Уварової принципи права являють собою систему вимог до належної і можливої поведінки людей, які відображають визнані у суспільстві цінності і утворюють спрямовану на регулювання суспільних відносин ієрархічну єдність [7, с. 48].

Скакун О. Ф. визначає принципи права, як об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку [8, с. 227].

Водночас, Л. Воронова ставить закономірне питання про те чи буде відтворення принципів у законі означати автоматичне їх дотримання з боку суб'єктів конкретних відносин. Адже, законодавець формулюючи норми-принципи дуже часто зводить їх до декларацій на рівні законодавчих актів, і не розробляє механізм їх застосування. Вчена зауважує з цього приводу, що норми-принципи фінансового права сьогодні визначають функціональну спрямованість всіх інших норм цієї галузі і є усталеними та довготривалими орієнтирами у системі фінансового законодавства [9, с. 50].

Отже, природно-правовий підхід передбачає, що принципи права є регуляторами суспільних відносин незалежно від їх формального закріплення. Право на відміну від закону має об'єктивний характер та не залежить від державної влади.

Принципи та норми права мають різні джерела обов'язковості: якщо обов'язковий характер принципів права має своїм джерелом цінності, виражені у принципах, то однією з головних умов набуття обов'язковості нормами права є їхня відповідність принципам права. Норма права, що суперечить принципам права є неправовою [7, с. 48].

Право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [10].

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права [10].

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення дефініції принципи права, приходимо до висновку, що принципи права це основні, керівні ідеї, об'єктивно зумовлені, вимоги, до усіх учасників суспільних відносин, обов'язковість, яких залежить від нормативного їх закріплення.

Важливим з цього приводу є визначення поняття «принципи фінансування соціального забезпечення».

Загальне розуміння фінансування соціального забезпечення передбачає управлінську діяльність органів державної влади з формування, перерозподілу, та використання фінансових ресурсів засновану на правових нормах, плановому, цільовому, безповоротному та безвідплатному відпуску коштів, яка проводиться в міру здійснення планового використання коштів для забезпечення виконання соціальних функцій держави, створення соціальних гарантій населення та виконання зобов'язань держави, з додержанням режиму економії при всебічному постійному контролі.

На наш погляд, принципи фінансування соціального забезпечення це основні, керівні ідеї, начала, також об'єктивно зумовлені вимоги до учасників відносин у сфері фінансування соціального забезпечення, що визначають сутність, внутрішню єдність діяльності з формування, перерозподілу, та використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання соціальних функцій держави.

У науковій літературі склалися різні підходи до класифікації принципів фінансового права, фінансової діяльності.

Н. Л. Губерська, В. Д. Чернадчук виділяють три групи принципів публічної фінансової діяльності: 1) загально-правові принципи, 2) галузеві принципи, 3) принципи окремих правових інститутів [11, с. 24 ; 12, с. 18]

О. П. Орлюк, Л. С. Лях та Л. М. Копаєва до вищезазначених груп принципів публічної фінансової діяльності включають ще міжгалузеві принципи [13, с. 47 ; 14 с. 28].

На думку В. А. Мальцева, принципи фінансового права поділяються на загальні та спеціальні [15, с. 20].

О.М. Козирін виділяє три групи принципів фінансового права: функціональні принципи, структурно-функціональні та організаційно-функціональні [16, с.232].

На наш погляд, принципи фінансування соціального забезпечення доцільно класифікувати за рівнем узагальнення на загально-правові, міжгалузеві, галузеві, інституційні (власне принципи фінансування соціального забезпечення).

Спершу розглянемо *загально-правові принципи*, які розповсюджуються на всі сфери суспільних відносин та в своїй більшості закріплені в Конституції України. До них відносяться принцип пріоритету прав і свобод людини і громадянина, верховенства права, законності, справедливості, гласності та інші.

Суть *принципу пріоритету прав і свобод людини і громадянина* полягає у тому що головне в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування їх посадових та службових осіб - це всебічний захист прав громадян, недопущення порушення прав останніх.

Вказаний принцип закріплений в статті 3 Конституції України, яка визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [17].

Найбільш яскраво цей принцип реалізується у соціальній діяльності держави.

Принцип верховенства права означає, що позитивне право, яке створюється людьми, має ґрунтуватися на природному праві, яке обмежує державну владу, і є своєрідним фільтром позитивного права.

Статтею 8 Конституції України проголошено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Права людини витікають із вищих неписаних принципів законності, моралі і справедливості [17].

Гарантією реалізації принципу верховенства права є закріплення в нормативних актах чітких правил і процедур здійснення фінансування соціального забезпечення. Недодержання процесуальної форми фінансової діяльності тягне за собою негативні наслідки для посадових осіб і обумовлює застосування санкцій відновлювального характеру [18].

Значення *принципу законності* полягає в тому, щоб виражені у правових нормах позитивні зобов'язання було виконано, дозволи використано, заборон дотримано, закон реально виконував свою роль у житті держави, суспільства і конкретної людини. Тому під законністю доцільно розуміти систему юридичних правил, норм, засобів і гарантій з відповідними їм державними структурами, покликану забезпечувати практичну реалізацію законів та інших нормативно-правових актів [19, с. 109].

Принципи законності щодо фінансування соціального забезпечення полягає в нормативному закріпленні внутрішньої структури системи фінансування соціального забезпечення – права обов'язки відповідних суб'єктів, ієрархія органів, порядок здійснення фінансування, розподілу коштів, контроль за фінансуванням та відповідальність за порушення відповідних фінансових норм тощо.

При цьому недопустимим є порушення законодавства у сфері фінансування соціального забезпечення. Принцип законності реалізується у вигляді вимог до державних органів та організацій, фізичних та юридичних осіб, щодо неухильного дотримання законодавства у сфері фінансування соціального забезпечення.

Принцип гласності означає необхідність інформування населення в засобах масової інформації про прийняті нормативно правові документи, які пов'язані з внесенням змін і доповнень у законодавство у сфері фінансування соціального забезпечення. Регулярне інформування громадськості фінансових інституцій про свою діяльність в засобах масової інформації. За винятком інформації з обмеженим доступом.

Принцип гласності фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування впливає з конституційних вимог доведення до відома населення змісту законів та інших нормативно-правових актів (ст. 57), їх офіційного оприлюднення (ст. 94), офіційного оприлюднення звіту про виконання Державного бюджету України (ст. 97), регулярних звітів про доходи і видатки Державного бюджету України (ст. 95) та ін [20, с. 33].

Щодо *принципу справедливості*, як зазначає С. Є. Федоров справедливість - це безумовно моральна категорія, однак у наукових дослідженнях більшості вчених, аналізується саме правова природа справедливості [21, с. 784].

Вважаємо, що принцип справедливості пронизує усі галузі права та являється невід'ємним атрибутом інституту фінансування соціального забезпечення. Фінансування соціального забезпечення, як процес перерозподілу коштів, безперечно, має бути справедливим у відношенні до осіб-отримувачів соціальних виплат та інших суб'єктів правовідносин, які виникають у процесі фінансування соціального забезпечення.

Принцип справедливості зустрічаємо в положеннях Конституції України, нормативно закріплений цей принцип і в Бюджетному кодексі України, як один із принципів бюджетної системи України та означає, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами [22].

Дотримання даного принципу у сфері фінансування соціального забезпечення означає рівний доступ громадян до соціальних гарантій.

Щодо *міжгалузевих принципів*, то такі поширюються на декілька галузей права.

Ми розглядаємо фінансування соціального забезпечення як інститут фінансового права. Фінансове право відноситься до публічних галузей права, оскільки його предмет правового регулювання обмежений сферою публічних фінансів та спрямований на задоволення передусім публічного інтересу.

Серед міжгалузевих принципів слід виділити принципи публічності, субординації, оптимального поєднання централізації та децентралізації, імперативності та інші.

Принцип публічності зумовлений публічним характером державних фінансів та полягає в тому, що результати управління публічними фінансами на різних етапах (формування, розподілу використання фінансових ресурсів) повинні бути доступними для всіх учасників фінансових відносин.

Вважаємо, що принцип публічності не слід ототожнювати з принципом гласності. З цього приводу заслуговує на увагу думка С. Є. Федорова щодо вказаних принципів у фінансовому контролі, які на його погляд взаємодіють, а, можливо, зливаються. На думку вченого 1) гласність втілює та віддзеркалює в собі сам механізм реалізації іншого принципу – публічності. 2) гласність може виступати як деякий інструмент реалізації публічності, якщо держава бажає досягти в інформаційному просторі бажаної мети; 3) гласність може мати обмеження щодо державної та комерційної таємниці; 4) публічність не лише породжує наявність оприлюднення доступу, а й реалізує пряме забезпечення державою такого доступу, вона повинна являтися основою взаємозв'язку громадського суспільства з державною владою [23, с. 966].

Принцип субординації (влади і підпорядкування) визначає підпорядкування суб'єктів які здійснюють фінансування соціального забезпечення в процесі розподілу фінансових ресурсів. Без вказаного принципу не можливо втілити в життя управління в сфері фінансування соціального забезпечення.

Принцип оптимального поєднання централізації та децентралізації полягає у розподілі влади та делегуванні центральними органами влади їх підпорядкованим органам повноважень щодо фінансування соціального забезпечення з метою соціального захисту громадян України.

Принцип імперативності притаманний для більшості галузей публічного права та базується на субординації та владних способах регламентації суспільних відносин (накази та заборони).

Вплив цього принципу на діяльність у сфері фінансування соціального забезпечення обмежується чіткими, законодавчо встановленими правовими рамками (чітко регламентований порядок здійснення соціальних виплат та інших процедур у сфері фінансування соціального забезпечення населення, неможливість обмеження чи звуження соціальних прав громадян тощо).

До *галузевих принципів* інституту фінансування соціального забезпечення належать принципи, притаманні галузі фінансового права. Принципи фінансового права закріплюються у його нормах. За своїм змістом вони відображають всю галузь права.

Вивчення галузевих принципів права дає відповідь на питання, що є головним у системі норм, які регламентують відповідні правові відносини (у нашому випадку фінансово-правові), що є постійним супутником цих відносин, без чого не можуть існувати різні інститути галузі права.

Основне значення принципів фінансового права полягає в тому, що вони визначають «юридичну долю», життєздатність, практичну реалізацію і реальне функціонування інститутів фінансового права [24, с. 169].

До галузевих принципів слід віднести принципи цільового використання коштів; безповоротності та безвідплатності; плановості; дотримання режиму економії; ефективного використання коштів; пріоритету публічних видатків над доходами; фінансового контролю; відповідальності за фінансове правопорушення; єдності фінансової системи.

Бюджет України формується на основі *принципу цільового використання коштів*, під яким розуміється, що бюджетні кошти використовуються тільки на цілі визначені бюджетними

призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Вказаний принцип знаходить законодавче закріплення щодо усіх форм соціального забезпечення. Для практичної реалізації цього принципу необхідний постійний контроль та моніторинг за витрачанням коштів соціальних фондів [25, с. 132].

Принцип безповоротності та безвідплатності полягає у тому, що виділення коштів здійснюється без прямого їх відшкодування державі, органам місцевого самоврядування та без внесення будь-якої платні за отримання цих коштів.

Кошти, які виділяються з державного та місцевих бюджетів, зокрема й на фінансування соціального забезпечення, виділяються на безповоротній та безвідплатній основі, однак такі кошти мають використовуватися відповідними розпорядниками в порядку та на умовах чітко регламентованих законодавством. Цей принцип діє в системі з іншими принципами фінансового права (плановості, фінансового контролю, цільового використання коштів тощо), з метою недопущення нецільового та неефективного використання коштів.

Як зазначає Л. К. Воронова «одним з основних принципів фінансового права є *принцип плановості*. Вся діяльність держави, її органів та органів місцевого самоврядування побудована на фінансових планах (кошторисах), головним і координуючим з яких є державний та місцеві бюджети, пов'язані з усіма фінансовими планами окремих установ, установ організацій» [26, с. 28].

Принцип плановості виражається в тому, що діяльність усіх суб'єктів фінансування соціального забезпечення щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів здійснюється на основі фінансових планів, які розробляються відповідно до обсягу фінансових ресурсів та програм держави, органів місцевого самоврядування, Пенсійного фонду та фондів соціального страхування, а також підприємств, установ організацій.

Отже, як зазначає С. О. Ніщима принцип плановості означає, те що кожен етап, стадія фінансової діяльності не просто чітко регламентується законодавством, а ще й здійснюється на основі певних планових актів (закони та рішення про відповідні бюджети, бюджети Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування) і документів (наприклад, кошториси бюджетних установ, бізнес плани підприємств, баланси тощо) [27, с. 153].

Принцип дотримання режиму економії реалізується як при плануванні видатків, так і при використанні виділених коштів. Фінансування державних витрат здійснюється на підставі форм та методів планомірної мінімізації витрат, що забезпечують режим жорсткої економії всіх видів ресурсів. Дотримання цього принципу особливо важливо сьогодні, коли Державний бюджет планується з дефіцитом, з'являються проблеми виплат заробітної плати, пенсій, та ін [20, с. 223].

Принцип дотримання режиму економії являє собою систему форм і методів послідовної мінімізації витрат для досягнення результату. У сфері фінансування соціального забезпечення цей принцип не пов'язаний із скороченням доходів, але спрямований на найбільш доцільне їх використання.

Тісно із принципом дотримання режиму економії пов'язаний *принцип ефективного використання коштів*, який означає отримання максимального ефекту при мінімумі витрат. Цей принцип дуже важливий при постійній нестачі коштів на фінансування соціального забезпечення. При проведенні фінансування соціального забезпечення повинен досягатися максимальний соціально значущий ефект при мінімальних фінансових витратах.

Практичне здійснення цього принципу супроводжується вдосконаленням форм і методів оперативного управління виробничою та фінансовою діяльністю, розробкою додаткових важелів і стимулів, спрямованих на скорочення витрат та інтенсифікацію виробництва [28, с. 342].

Як зазначає О. П. Орлюк *принцип пріоритету публічних видатків над доходами* є один з визначальних принципів, який відокремлює державні та приватні фінанси, оскільки для останніх характерна визначальна роль прибутків при формуванні витрат. Цей принцип базується на положенні про те, що здійснення державою її завдань і функцій об'єктивно не може перебувати у прямо пропорційній залежності від обсягу доходів державної казни. Для держави видатки є первинними, а доходи – вторинними [13, с. 48].

Слід зазначити, що видатки державного та місцевих бюджетів, цільових позабюджетних фондів формуються в чітко регламентованому законодавством порядку та визначаються законами, постановами іншими нормативно-правовими актами про бюджет на відповідний рік. Така регламентованість видатків зумовлює неможливість їх скорочення з тих міркувань, що для їх покриття недостатньо прогнозованих доходів.

Економічним змістом *принципу фінансового контролю* є функція управління, що включає сукупність спостережень, перевірок за діяльністю об'єкта управління з метою оцінки обґрунтованості й ефективності прийнятих рішень та результатів їх виконання [13, с. 48].

Під фінансовим контролем слід розуміти вид фінансової діяльності уповноважених органів спрямований на перевірку та виявлення, у спосіб визначений законодавством, недоліків у фінансовій діяльності відповідних суб'єктів.

Фінансовий контроль являється невід'ємною складовою фінансування соціального забезпечення населення та необхідний для цільового, ефективного, раціонального використання коштів уповноваженими суб'єктами.

Суть *принципу відповідальності за фінансове правопорушення* проявляється у неухильному застосуванні покарання за порушення фінансового законодавства. При цьому покарання застосовується уповноваженими органами в порядку, на підставах та в межах санкцій, визначених фінансовим законодавством.

Бюджетним кодексом України закріплено принцип єдності бюджетної системи. Ми ж виділяємо *принцип єдності фінансової системи*, яка включає в себе і бюджетну систему. Зміст цього принципу тотожний *принципу*, закріпленому Бюджетним кодексом України та являє собою єдність правової бази, грошової системи, регулювання фінансових відносин, органів державної влади, єдиний порядок виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку, звітності [22].

Принцип розмежування компетенції між представницькими та виконавчими органами влади в Україні закріплений на конституційному рівні.

Відповідно до ст. 85 Конституції України Верховна Рада України затверджує Державний бюджет України та вносить змін до нього; контролює виконання Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання [17].

Повноваження зі складання проектів бюджетів та їх виконання покладено на Кабінет Міністрів України.

Статтею 96 Основного закону визначено, що Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року [17].

На думку О. О. Семчик розмежування компетенції представницьких та виконавчих органів державної влади безумовно впливає на ефективність фінансової діяльності. А від того наскільки чітко розмежовані функції державних органів та органів місцевого самоврядування залежить добробут населення, що проживає на території тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці. Адже, у дійсності однією із гарантій місцевого самоврядування є саме фінансова незалежність, і наведені вище принципи мали б створити належні передумови для реалізації цієї гарантії, і відтак, забезпечення високих стандартів соціальної захищеності верств населення, які цього потребують у межах конкретної території. Однак, реалізація цього принципу і досі потребує повсякчасного удосконалення законодавства у частині взаємодії як державних органів на місцях з органами місцевого самоврядування, так і представницьких та виконавчих органів влади між собою [29, с. 403].

Насамкінець розглянемо *інституційні принципи*, притаманні, власне інституту фінансуванню соціального забезпечення населення в Україні. до яких, на наш погляд слід віднести принципи пріоритетності фінансування соціального забезпечення; оптимального поєднання усіх джерел фінансування соціального забезпечення; відповідності законодавчо встановлених виплат, пільг, субсидій наявним фінансовим ресурсам; адресності; опосередкованого зв'язку розмірів деяких соціальних виплат з розміром отримуваної зарплати.

Насамперед, слід виділити *принцип пріоритетності фінансування соціального забезпечення*.

Вказаний принцип впливає із положень Конституції України, якими визначено, що Україна є соціальною державою (ст. 1); права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3) [17].

Суть цього принципу полягає у орієнтованості держави на здійснення соціальної політики яка має практично втілюватися в реалізації прав людини і громадянина, в існуванні ефективної систем соціального забезпечення, у підтримці соціально вразливих верств населення тощо.

Проаналізувавши видатки Зведеного бюджету України за останні роки (2013-2015), бачимо, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення складають приблизно третину всіх видатків Зведеного бюджету України, що свідчить про пріоритет видатків соціального спрямування [30].

Принцип оптимального поєднання усіх джерел фінансування соціального забезпечення полягає у здійсненні соціального забезпечення населення за рахунок усіх існуючих джерел фінансування: коштів державного та місцевих бюджетів, позабюджетних цільових фондів, недержавних страхових фондів, підприємств усіх форм власності, внесків працюючих громадян, кредитних коштів тощо.

Під час визначення обсягу фінансування як держава так і вищестоящі органи враховують наявність власних коштів, можливість одержання банківського кредиту і лише тоді, коли неможливо покрити витрати із зазначених джерел, вирішується питання про бюджетне або відомче фінансування [28 с. 343].

Щодо *принципу відповідності законодавчо встановлених виплат, пільг, субсидій наявним фінансовим ресурсам*, то з цього приводу заслуговує на увагу рішення Конституційного суду України від 26 грудня 2011 року у справі № 1-42/2011 за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII "Прикінцеві положення" Закону України "Про Державний бюджет України на 2011 рік".

Так, у вказаному рішенні зазначено, що згідно зі статтею 22 Загальної декларації прав людини розміри соціальних виплат і допомоги встановлюються з урахуванням фінансових можливостей держави. Європейський суд з прав людини у рішенні від 9 жовтня 1979 року у справі „Ейрі проти Ірландії“ констатував, що здійснення соціально-економічних прав людини значною мірою залежить від становища в державах, особливо фінансового. Такі положення поширюються й на питання допустимості зменшення соціальних виплат, про що зазначено в рішенні цього суду у справі „Кіартан Асмундсен проти Ірландії“ від 12 жовтня 2004 року.

Отже, одним з визначальних елементів у регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері є дотримання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян, фінансовими можливостями держави та гарантуванням права кожного на достатній життєвий рівень [31].

Тобто, держава може брати на себе зобов'язання у соціальній сфері відповідно до її соціально-економічних можливостей, при цьому не порушуючи конституційного права громадян на достатній життєвий рівень, що вкрай важко в умовах коли зобов'язання у сфері соціального забезпечення населення випереджають фінансові можливості держави.

Принцип адресності тісно пов'язаний з принципами цільового та ефективного використання коштів та означає, що кошти, які виділяються на фінансування соціального забезпечення повинні доводитися до конкретних отримувачів чи розпорядників фінансових ресурсів із зазначенням цілей їх використання.

На думку Гарасиміва Т. З., зміст принципу адресності соціального забезпечення полягає у диференціації виконання соціальних функцій держави щодо різних груп населення та перерозподіл соціальних витрат держави в користь найбільш вразливих груп [32, с. 105].

Деякі науковці серед принципів права соціального забезпечення виділяють *принцип опосередкованого зв'язку розмірів деяких соціальних виплат з розміром отримуваної зарплати* [33, с. 11]. Вважаємо, що цей принцип притаманний також інституту фінансування соціального забезпечення населення, оскільки, пенсійні виплати, виплата з тимчасової втрати працездатності, допомога по безробіттю тощо залежать від страхових виплат та їх тривалості.

На наш погляд, зазначені нами інституційні принципи не слід відносити до галузевих принципів фінансового права, оскільки не можна ототожнювати принципи галузі права загалом, як однорідної сфери суспільних відносин із окремими її інститутами. Таке ототожнення призводить до великого обсягу принципів, які не розкривають сутність всієї галузі.

Насамкінець, слід зазначити, що усі принципи фінансування соціального забезпечення пов'язані між собою, постійно взаємодіють та доповнюють один одного. Чітке дотримання принципів фінансування соціального забезпечення є неодмінною умовою ефективного функціонування сфери соціального забезпечення.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що в науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення принципів права що породжує різне їх розуміння.

Під принципами фінансування соціального забезпечення слід розуміти основні, керівні ідеї, начала, також об'єктивно зумовлені вимоги до учасників відносин у сфері фінансування соціального забезпечення, що визначають сутність, внутрішню єдність діяльності з формування, перерозподілу, та використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання соціальних функцій держави.

Окрім того, існують різні погляди щодо класифікації принципів публічної фінансової діяльності та принципів фінансового права.

На нашу думку принципи фінансування соціального забезпечення поділяються на загально-правові, міжгалузеві, галузеві та інституційні та являють собою об'єктивно зумовлені, вимоги до учасників відносин у сфері фінансування соціального забезпечення, також основні, керівні ідеї, начала, що визначають сутність, внутрішню єдність діяльності з формування, перерозподілу, та використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання соціальних функцій держави.

Література:

1. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 3. / Даль В. И. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1955. – С. 584.
2. Толковый словарь Ушакова онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=57734>.
3. Грищук О. Принципи права: філософсько-правовий вимір / О. Грищук // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Випуск 61. – С. 16–23.
4. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права / О. В. Старчук // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 40-43. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/40.pdf.
5. Лившиц Р. З. «Теорія права» : [учебник] / Р. З. Лившиц. – М. : БЕК, 1994. – 224 с.
6. Козюбра М. І. Тенденції розвитку джерел права в контексті Європейських право інтеграційних процесів Текст / М. І. Козюбра // Наукові записки. Том 26. Юридичні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ : КМ Академія, 2004. – С. 3-8.
7. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика : монографія. – Х. : «Друкарня Мадрид», 2012. – 196 с.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун; пер. з рос. – Х.: Консул, 2009. – С. 690.
9. Воронова Л. К. Общие принципы финансового права и его институтов / Л. К. Воронова / Принципы финансового права: Материалы междунар. науч.-практ. конф, Харьков, 19-20 апр. 2012 г. / [ред.-кол.: В. Я. Таций, Ю. П. Битяк, Л. К. Воронова и др.]. — Харьков: Право, 2012. — С. 48-50.
10. Рішення Конституційного суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання // Офіційний вісник України. –2004. – № 45. – С. 2975.
11. Губерська Н. Л. Фінансове право : Метод. рекомендації, нормат.-прав. акти, бібліогр. : Загальна частина : Навч. –метод. посіб. – К. : Знання, 2007. – 328 с.
12. Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. Фінансове право України. Загальна частина : Навчальний посібник / За заг. ред. Члена-кореспондента АПРН України В. П. Нагребельного. – Суми : ВТД «Універсальна книга», 2004. – 320 с.
13. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер. 2010. – 808 с.
14. Капаєва Л. М. Фінансове право : навчальний посібник / Л. М. Капаєва, М. С. Лях. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 248 с.
15. Мальцев В.А. Финансовое право: Учеб. для студ. сред. проф. учеб. заведений. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 2008. – 256 с.
16. Міщенко Л. В. Система принципів фінансового права / Л. В. Міщенко //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2012. - № 1. - С. 229-237.
17. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96 - ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
18. Доклад Венецианской комиссии о верховенстве права от 04.04.2011 № 512 / 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-rus).
19. Багмет М.О. Історія та практика державного управління і місцевого самоврядування в Україні / М.О. Багмет, В.М. Ємельянов – II том. –2006. – 292 с.
20. Роль В.Ф. Фінансове право : навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 392 с.
21. Федоров С. Є. Справедливість як принцип державного фінансового контролю / С. Є. Федоров // Форум права. - 2012. - № 3. - С. 783-788.
22. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 №2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>.
23. Федоров С. Є. Принцип гласності у державному фінансовому контролі: межі трансформації / С. Є. Федоров // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 963 – 969.
24. Галлиган Д., Полянский В. И., Стариков Ю. Н., Административное право: история, развития, и основные современные концепции. – М. Юрист, 2002. – С. 410.
25. Хомич І. Ю. Принцип цільового використання коштів в соціальному забезпеченні населення України: поняття та значення / І. Ю. Хомич // Наше право. - 2013. - № 10. - С. 131-136.
26. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник / Л. К. Воронова. – К. : Прецедент : Моя книга. 2006. – 448 с.

27. Ніщимна С. О. Принцип плановості в публічній фінансовій діяльності [Електронний ресурс] / Світлана Олексіївна Ніщимна. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: lsei.org.ua/2_2015/42.pdf.
28. Юрій С. І. Бюджетна система : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 624 с.
29. Семчик О. О. Принципи публічної фінансової діяльності як системоутворюючі поняття фінансового права // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри. Науково-практичний юридичний журнал. Випуск 3. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2012. – С. 400 404.
30. Статистичний збірник Міністерства фінансів України «Бюджет України 2015» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystychnyi-zbirnyk-ministerstva-finansiv-ukrainy-biudzheth-ukrainy--?category=bjudzheth&subcategory=poperedni-bjudzheti>.
31. Рішення Конституційного суду України від 26 грудня 2011 року у справі № 1-42/2011 [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11>.
32. Гарасимів Т. З. Принципи права соціального забезпечення України / Т. З. Гарасимів. – Дрогобич : видавнича фірма «Відродження», 2002. – 128 с.
33. Прилипко С. М., Гончарова Г. С., Юрловська В. В., Конопельцева О. О. Право соціального забезпечення : навчальний посібник / С. М. Прилипко, Г. С. Гончарова, В. В. Юрловська, О. О. Конопельцева; за заг. ред. В. В. Жернакова. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – 126 с.